

ליתן שכר למביאיֵהן

דברי תורה צריכים חיזוק

פרשת וילך היא פרשה קצרה ביותר, שלושים פסוקים בסך הכול, ומקום מיוחד בתוכה מוקדש למצוות הקהל:

ויצו משה אותם לאמר מקץ שבע שנים במעד שנת השמיטה בחג הסכות. בבוא כל ישראל לראות את פני ה' אלקיך במקום אשר יבחר תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם. הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת. ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלקיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה.

עם ישראל מצטוו לקיים התקלות לאומית מיוחדת אחת לשבע שנים, במוצאי שנת השמיטה. אמנם הכול עולים לרגל לחג הסוכות בין כה וכה כדי לקיים מצוות ראייה ברגל, אך בראייה חייבים הזכרים בלבד ("יראה כל זכורך")^א ואילו בהקהל חייבים אנשים, נשים וטף. במסגרת ההתקלות קורא המלך פרשיות נבחרות^ב באזני העם ומברך כמה ברכות, כאשר המטרה העומדת מאחורי פעולות אלו כתובה במפורש: "למען ישמעו ולמען ילמדו... ושמרו לעשות". מעין חיזוק לדברי תורה יש כאן, שאפשר ונועד לדמות את מעמד הר סיני בזעיר אנפין, כדי שלא יפוג זיכרונה של הברית שכרת עמנו ה' אלקינו בחורב מלבבנו לעד.

בסגנון זה כתב הרמב"ם:

מצוות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצוות ומחזקות ידיהם בדת האמת... הקריאה והברכות בלשון הקודש, שנאמר: "תקרא את התורה הזאת" – בלשונה. אף על פי שיש שם לועזות וגרים שאינן מכירין חייבין להכין לבם ולהקשיב אוזנם לשמוע באימה ויראה וגילה ברעדה כיום שניתנה בו בסיני, אפילו חכמים גדולים שיודעים כל התורה כולה חייבין לשמוע בכונה גדולה יתרה, ומי

^א שמות כג יז.

^ב זו לשונו של ספר החינוך (מצווה תריב): "שנצטוונו שייקהל עם ישראל כולו אנשים ונשים וטף במוצאי שנת השמיטה בחג הסוכות ביו ששני בחג, ולקרוא קצת מספר משנה תורה באזניהם, שהוא 'אלה הדברים'".

שאינו יכול לשמוע מכוון לבו לקריאה זו, שלא קבעה הכתוב אלא לחזק דת האמת, ויראה עצמו כאילו עתה נצטווה בה ומפי הגבורה שומעה, שהמלך שליח הוא להשמיע דברי הא-ל".^א

נשאלת השאלה: מה עניין שמיטה להר סיני? מדוע דווקא במוצאי שמיטה ראתה התורה לנכון לקבוע התכנסות מיוחדת זו?

תשובה לכך תימצא לנו אם נתבונן במצוות הקהל בתוך ההקשר שבו היא נתונה: משה רבנו נפרד מישראל, מעביר את שרביט ההנהגה ליהושע תלמידו ומכין את העם לקראת חציית הירדן. אין זו רק שעת פרדה וחילופי משמרות, אלא גם הזדמנות אחרונה להכין את העם לקראת התמורה המטלטלת של המעבר מהנהגת המדבר להנהגת הארץ. חייהם של השומעים את דברי משה עתידיים להשתנות מן הקצה אל הקצה בתוך זמן קצר. במקום לחם מן השמים הם עתידיים לסקל ולחרוש, לזרוע ולקצור. במקום חיי נס אפופי ענן המוארים בעמוד אש, הם עומדים לעבוד את עבודת האדמה, ללמוד את שפתה ואת מצוותיה. תמו ההכנות, באה העת להפשיל שרוולים ולכונן ממלכת כהנים וגוי קדוש בתוך המציאות הגשמית של עם וארץ.

כל אדם שעבר דבר או שניים בחייו יודע ששינויים גדולים מהווים אתגר לא פשוט. לא פעם המעבר ממצב למצב גורם טלטלה עזה, העלולה לגרום לנו לאבד את נקודת האחיזה ולנתק את הקשר עם תורה שלמדנו וערכים שסיגלנו לעצמנו בעמל רב.^ב כדי לצלוח את המשבר, יש להיות מוכנים לקראתו ולהתחזק. אכן, אם ישנה כותרת מתאימה לנאומו זה של משה, הרי היא: "חזקו ואמצו!" משה מחזק את העם, מאמץ את ידיו של יהושע ושוקד על מספר פעולות שמטרתן חיזוק התורה והשרשתה בתוכנו: העלאת דברי התורה על הכתב ומסירתם לכהנים ולזקני ישראל; חיבור שירת האזינו, העתידה להציל את בני ישראל בשעות קשות של מפלה רוחנית; ובנוסף – מצוות "הקהל".

משה עומד וצופה למרחקי הדורות, ובדעתו הגדולה הוא מבין שלחיזוק הגדול שהוא מחזק את ישראל כעת צריך להיות המשך, שכן גם המשבר שהם עוברים כעת איננו האחרון. אחת לשבע שנים, במוצאי השמיטה, ישובו בני ישראל ויעמדו בפניו. שנה שלמה משמטים

^א משנה תורה, הלכות חגיגה ג: א-ו.

^ב עיין בביאורו של מרן הרב זצ"ל (עיין א"ה ברכות ד: ג) לגמרא בברכות (כט, ב): "וכשאתה יוצא לדרך – המלך בקונן וצא", וזו לשונו: "האדם צריך לשמור את מוסרו שקנה לו בעמלו בדעת וכישרון מכל רגשות רוח והסתערות הכוחות. כי כל הסתערות ומצב חדש מביא הריסה גם לכוחות המוסריים שכבר קנה... ויותר מזה כל מצב חדש צריך שמירה... על כן אפילו כשאתה יוצא לדרך תכין עצמך לקראת ההתרגשות והשינויים החדשים שתוכל הדרך להביא בצורך. על כן 'המלך בקונן וצא'... וזאת היא עיקר מטרת תפילת הדרך".

ישראל את שדותיהם, את כרמיהם, את אילנותיהם ואת חובותיהם. שנה שלמה הם אוספים ידיהם מן המחרשה ומן המגל ונאספים לבית המדרש, כולם כאחד, עשירים ועניים. שנה שלמה הם מקיימים בנפשם "לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה"^ה, ממש כמו במדבר. בסופה של אותה שנה הם שבים אל הארץ, אל האדמה, אל החומר ואל הקדושה שנועדו לגלות מתוכו. האתגר שיוצב לפתחם באותה שעה דומה מאוד לאתגר שעמד לפני באי הארץ בשעתם, ועל כן יידרש להם נאום כנאומו של משה – דברי חיזוק והתעוררות לשמירת ברית ה' בכל נסיבות החיים. מי ינאם בפניהם? – מלך ישראל, הממלא את מקומו של משה במובן מסוים. זוהי שליחותו.

טף למה באין?

כאמור, אחד ממאפייניה המרכזיים של מצוות הקהל היא החובה לשתף בה גם את הטיפ. מובן שאין זו המצווה היחידה שההורים מלמדים את ילדיהם לקיימה, אלא שבכל המצוות מדובר בדין חינוך מדרבנן, וכאן הבאת הטיפ היא חלק מגדר המצווה המפורש בתורה.

מתוך כך, ראוי לברר במי אמורים הדברים. מהו הטיפ שאנו מצווים להביאו? האם ילדים בכל גיל, או שמא מגיל חינוך ואילך, כבני חמש ושש? רבותינו נחלקו בדבר. המהר"ל מפראג כתב בפירושו על התורה: "והאי טף איירי בקטן שיכול ללמוד... דתינוק קטן שאינו יכול להבין – מה יעשה שם?" לעומתו, סבר בעל המנחת חינוך^ה ש"תכף שיצאו מכלל נפל או בנולד שכלו רוב חדשיו חייב במצווה זו". והנה, אם נלך אחר פשוטו של מקרא, הרי שיש רגליים לסברת המהר"ל, שכך מטעים הכתוב: "למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם"; איזהו טף שהוא בר שמיעה ולמידה? הוזה אומר: מגיל חינוך ואילך. מנגד, מדברי הגמרא משמע כדברי המנחת חינוך דווקא:

תנו רבנן: מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר (בן) חסמא שהלכו להקביל פני רבי יהושע בפקיעין, אמר להם: מה חידוש היה בבית המדרש היום? אמרו לו: תלמידיך אנו, ומימיך אנו שותין. אמר להם: אף על פי כן, אי אפשר לבית המדרש בלא חידוש, שבת של מי הייתה? שבת של רבי אלעזר בן עזריה הייתה. ובמה הייתה הגדה היום? אמרו לו: בפרשת הקהל. ומה דרש בה? "הקהל את העם האנשים והנשים והטף" – אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה

^ה ירמיהו ב ב; וראה שפת אמת, בהר תרמ"ז.

¹ גור אריה לפרשתנו, ד"ה ליתן שכר למביאים. וכן כתב הרמב"ן (דברים לא יד): 'כי אין הטיפ הזה יונקי שדיים, אבל הם קטני השנים הקרובים להתחנך, וזה טעם 'ולמדו ליראה' – בעתיד".

¹ שם, ד"ה וטף.

באין? כדי ליתן שכר למביאיהן. אמר להם: מרגלית טובה הייתה בידכם וביקשתם לאבדה ממני!^ח

מאחר והגמרא שואלת "טף למה באין", הרי שסבורה היא שאין שאלה זו נפתרת מגופו של פסוק, כי אם מדובר בטף המסוגל לשמוע ולהבין אם כן פשיטא שיש להביאו בכדי לחנכו לתורה ומצוות. אם כן משמע שהטף שבו מדברת התורה אינו כזה שניתן לומר עליו "למען ישמעו ולמען ילמדו" – אלא קטני קטנים, עוללים הצריכים לאמם ותינוקות שאינם יודעים לדבר ולהבין.

מדוע, אם כן, יש להביא טף שכזה לשמוע את דברי התורה מפי המלך? הרי אין בדבר אלא טורח והפרעה לקדושת המעמד. דרכו של עולם שבמקום שיש בו תינוקות הרבה, ישנו גם רעש מרובה. התינוקות בוכים, הצפיפות קשה עליהם, בשלב מסוים הם מטנפים את בגדיהם וריחם אינו נעים, ולעתים אף אסור לומר לידם דברים שבקדושה. אם כן, איך מתיישבת הוראת התורה עם ההיגיון? הרי התינוקות אינם מבינים מאומה, ובעצם נוכחותם הם מונעים גם מהוריהם והמצויים בקרבם להקשיב כראוי!

על קושיה זו תירץ רבי אלעזר בן עזריה תירוץ שהפליא את רבי יהושע במידה כזו, שכינה אותו "מרגלית טובה". מהו אותו תירוץ? – "כדי ליתן שכר למביאיהן".

ועדיין אנו מתקשים, איזו תשובה יש כאן? ודאי שקיום מצווה נושא שכר, וככל שטרחת המצווה רבה יותר כן שכרה רב יותר, אך מפני מה רצה הקב"ה ליתן שכר להורי הילדים דווקא באופן כזה, המקשה עליהם את קיומה של מצווה אחרת המוטלת עליהם – להקשיב היטב לדברי התורה במעמד "הקהל"?

"וזה דוחק גדול", אומר הכלי יקר במקום^ט, "כי זה דומה כאילו ציווה שישארו עליהם משא מעצים ואבנים לבית ה' כדי ליתן שכר למביאיהם"...

למען ישמעו ולמען ילמדו

בתלמוד הירושלמי מופיעה סוגייתנו בשינויים אחדים:

תניא: מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר חסמא שהיו מהלכין מיבנה ללוד והקבילו רבי יהושע בבקיעין, אמר להן: מה חידוש היה לכם בבית המדרש היום? אמרו לו: הכול תלמידיך ומימיך אנו שותים. אמר להן: אף על פי כן, אי אפשר לבית המדרש שלא יהא בו דבר חדש בכל יום. מי שבת שם? אמרו לו: רבי לעזר בן עזריה.

^ח חגיגה ג, א.

^ט דברים לא יב ד"ה הקהל את העם האנשים והנשים והטף.

מה הייתה פרשתו? "הקהל את העם האנשים והנשים והטף". פתח בה, אמר: הואיל והאנשים באין ללמוד והנשים לשמוע, הטף למה באו? אלא כדי ליתן שכר למביאייהו. אמר להן: אין הדור יתום שרבי לעזר בן עזריה בתוכו.

הסיפור הוא אותו סיפור, למעט הבדלים אחדים בנוסח. אחד מאותם הבדלים שופך אור על שאלתנו, והוא מתבטא בתוספת של מילה אחת בלבד: "אלא כדי ליתן שכר למביאייהו". המילה אלא מציינת ניגוד, והגמרא משתמשת בה כאשר היא חוזרת בה מהבנה קודמת ומחליפה אותה באחרת. כאן, פירושו של דבר הוא כך: אם קודם לכן סברנו שהאנשים באים ללמוד והנשים באות לשמוע, הרי שהמצווה להביא גם את הטף מלמדת אותנו שטענינו, שהרי הטף אינם יכולים ללמוד ואף מפריעים לשמוע. אם כן, יש להסביר אחרת: "ליתן שכר למביאייהו". לא רק הטף אינם לומדים במעמד הקהל, אלא גם ההורים – לא לשם לימוד הם באים, אלא כדי לקבל שכר בהבאת הטף.

הבנה זו עשויה להפתיע, אך כאשר חושבים על הדברים מזווית ראייה מעשית – היא מתקבלת על הלב היטב. כל אחד מאתנו נכח בוודאי בימי חייו בהתכנסות ציבורית זו או אחרת, עמד על רגליו תחת השמש הקופחת ושמע דברים מפי נואם אחד או מפי סדרה של נואמים. האם ניתן לומר שההקשבה באותן הזדמנויות הייתה מחודדת במיוחד? שהדברים שנשמעו הובנו לעומקם? נדמה שהתשובה לכך היא לאו גורף.

כאשר עם שלם דחוק יחד, אנשים ונשים וטף, ספק רב אם רבים מסוגלים בכלל לשמוע את הדברים היוצאים מפי המלך בצלילות מספקת. ודאי רבים רבים אינם מסוגלים להתרכז כראוי, מפאת הצפיפות וטורח הילדים המוטלים על כתפיהם. מתוך כך, המסקנה ברורה: מטרתו של מעמד "הקהל" אינה יכולה להיות שמיעה ולמידה בלבד. לו הייתה התורה רוצה שנלמד פרשיות מסוימות אחת לשבע שנים, הייתה מטילה עלינו לקיים מצווה זו בבית הכנסת הקהילתי, ביישוב הדעת. כאשר היא מצווה על מעמד "הקהל", מטרתה אחרת.

מהי אותה מטרה?

"למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת".

והרי אמרנו שלא ללמוד באים, ושאפילו לשמוע קשה בתנאי המעמד הציבורי הרחב הזה?

אכן – אין התורה מצפה שנשמע ונלמד על אתר, בעומדנו צפופים במעמד "הקהל"; ובכל זאת, היא כורכת את עתידינו ועתידי ילדינו בתורה וביראת שמים בהשתתפות במעמד הזה.

הכיצד?

מה שסתם רבי אלעזר בן עזריה בדבריו, רמז לנו רבי יהושע בהתפעלותו: "מרגלית טובה הייתה בידכם וביקשתם לאבדה ממני!"

כך מבאר בעל המשך־חכמה את הדברים:

ייתכן על פי מה דאיתא בירושלמי יבמות סוף פרק קמא: "ראה את רבי יהושע וקרא עליו: 'את מי יורה דעה'^{יא}, זכור אני שהייתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אוזניו בדברי תורה". ולזה אמר רבי יהושע "וביקשתם לאבדה ממני", שלו יאות המאמר כמרגלית טובה לבעליה, שגם אמו עשתה כן.^{יב}

רבי יהושע שומע את דברי רבי אלעזר בן עזריה, ומרגיש שבו הם אמורים. מרגלית טובה החזיקו בידם רבי יוחנן ורבי אלעזר, מרגלית השייכת לו, דברי אלקים חיים המאירים את נסיבות חייו באור גדול, ואם לא היה לוחץ עליהם לומר את הדברים – הייתה המרגלית נותרת בידם. את גדולתו היתרה של רבי יהושע בן חנניה בתורה, זקפו חכמי דורו לזכותה של אמו. תינוק המוטל בעריסה היה באותה שעה, ובכל זאת מצאה אמו לנכון לטלטל את עריסתו לבית המדרש כדי שישמעו אוזניו דברי תורה ויתדבקו בה. על כך קורא רבי יונתן בן הרכינס את הפסוק: "את מי יורה דעה ואת מי יבין שמועה גמולי מחלב עתיקי משדים". תינוק שרק זה עתה נעתק משדי אמו ונגמל מחלבה, כבר הוא בר הבאה לבית המדרש ויש לאוזניו מה שיעשו שם. גם רבי יוחנן בן זכאי, רבו הגדול של רבי יהושע, התייחס למעשה זה של אם רבי יהושע וקרא עליו את השבח "אשרי יולדתו"^{יג}.

מתוך כך, יש לנו תירוץ לקושייתנו:

"למען ישמעו ולמען ילמדו" – לא כעת, כשהכול עומדים צפופים והטף בוכים ומייללים, אלא בעתיד. כל שמיעה וכל לימוד שילמדו הילדים הללו בימי חייהם, ראשיתם כאן, תחת השמש הקופחת, בחצרות בית ה' במעמד כל ישראל. הרושם שעתידה חוויה קדושה זו להותיר אחריה בנפשות הרכות ביותר, אין לו תחליף.

מתוך כך, נמצא שלא זו בלבד שיש להביא למעמד הקהל גם את הטף, אלא שהטף הם עיקר המעמד. אגב הבאתם, זוכים גם ההורים – "מביאייהם" – לשכר בעצמם, שהרי אין שכר שהם מתאווים לו יותר מלראות את בניהם ובנותיהם ממשיכים אחריהם בדרך התורה והיראה.

דברים מופלאים כתב בעניין זה בעל מִי־השילוח:

^{יא} ישעיהו כח ט.

^{יב} משך חכמה לדברים לא יב, ד"ה הקהל וכו'.

^{יג} אבות ב: ח.

"וילך משה וידבר את הדברים האלה אל כל ישראל". הליכה הוא לשון טרדה, כי היה קשה בעיניו איך יוכל האדם לתקן החיסרון המוטבע בשורשו מיום היוולדו מצד אב ואם, אשר בחטא יחמתנו אמו⁷⁷, אך כאשר נאמר לו פרשת הקהל שנרמז לו כי האדם יכול לתקן גם כן החטא הנולד בו אשר יבוא לאדם משורשו ושורש אביו ואמו, אז נתמלא בשמחה... כי ה' יתברך נתן לישראל תרי"ג מצוות שהם עצות לישראל איך יוציא ממחשבתו תאוות הרעות שהם משורשים בלבו מחמת שהוא בעולם הזה, הנקרא מקום טומאה... אך במידות הרעות הנטבעים באדם מיום היוולדו שבא לו משורש אביו ואמו, ועליהם אמר הנביא: "ופשע מבטן קרא לך"⁷⁸, על זה ניתנה פרשת הקהל, כדאיתא בגמרא: "וטף למה באו – כדי ליתן שכר למביאייהו", היינו שעל ידי התשוקה שבאביו ואמו שייכנסו דברי תורה באוזני התינוק אף שאינו יודע מאומה, כאמו של ר' יהושע בר חנניא כדאיתא, על ידי זה יתוקן באדם אף המידות שנטבעו בו מבטן אמו... והיינו "למביאייהו", שגם אביו ואמו יתוקנו גם כן.⁷⁹

דברים אלו קושרים את מצוות הקהל להקשר שבו היא נתונה מצד נוסף – ימי חייו של משה קרובים לסיומם, ועמם תמה גם עבודתו האישית בתיקון הגוף והנפש. בנקודה זו, כשכבר תיקן כל מה שבכוח אדם לתקן, מוטרד משה ממה שאין לאדם שליטה עליו: "הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי"⁸⁰. צד של תאוה וחומריות, בגסות או בדקות שבדקות, מעורב ביצירתו של כל ילוד אישה. איך מתקנים גם את הסיג הזה?

את השלמות האחרונה, המתקנת את הקלקלה הקדומה ביותר, אין אדם יכול להשיג בכוחה של עבודה פנימית, מאומצת ומעמיקה ככל שתהיה. שלמות זו ניתנת להשגה רק דרך ההשקעה בדור הבא, דרך התשוקה והלהט להכניס דברי תורה באוזני הטף מבטן ממש, בעומק כזה של תתימודע שקודם לכל מושכל. דרך הנגיעה ברובד העמוק הזה בנפשם של הילדים, זוכים האב והאם לתקן גם את הרובד הזה עצמו בנפשם שלהם.

מסיני ל"הקהל": כוחה של חוויה קדושה

בהוראתה לקיים את מעמד הקהל מורה לנו התורה עיקרון חינוכי יקר ערך: כוחה של חוויה קדושה. אין יקר מלימוד תורה בעמל, מפי רב מוסמך לאוזנו של תלמיד מבין, אך חיים שלמים של לימוד והעמקה בתורה דורשים יסודות נפשיים עמוקים. יסודות אלו מוצבים

⁷⁷ ראה תהלים נא ז.

⁷⁸ ישעיהו מח ח.

⁷⁹ מי השילוח, וילך.

בשנים שבהם הילד חווה את העולם באופן ישיר, ללא תיווך היסוד השכלתני, הגובר בו מגיל חינוך ואילך. אלו השנים שבהן הנפש רגישה, קשובה וערנית יותר מכול, ולכל חוויה ורושם הנכנס פנימה ישנה השפעה רבה.

עמדנו לעיל על הקשר שבין מעמד "הקהל" למעמד הר סיני, וכשניתן את הדעת על כך – הרי גם מעמד הר סיני היה בעיקר חוויה קדושה. לא הרבה תורה למדו אבותינו באותה שעה, שהרי עשרה דיברות בלבד שמעו. עוד נכוננו להם שנים רבות של לימוד מפיו של משה, ובמעמד הנורא והנשגב ההוא לא הייתה לקב"ה כוונה ללמדם את המעשה אשר יעשו. ומה כן? "לבעבור נסות אתכם בא האלקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו"¹⁷. כל הטקס הגדול; האש והעשן; החושך, הענן והערפל; הקולות והברקים והקול הגדול שלא היה העם יכול לשאת מבלי שתפרח נשמתו מקרבו – לא ללימוד נועדו, אלא להשריש יראת שמים בלבבות בכוחה של חוויה קדושה.

במקום אחר, שגם בו מזהירה התורה את האבות על הבנים לחנכם ולהודיעם תורת ה', כותב הנצי"ב מוולוז'ין את הדברים הבאים:

"רק השמר לך ושמר נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חייך והודעתם לבניך ולבני בניך"¹⁸.
 "רק השמר לך" – הוא הגוף... "ושמר נפשך" – הוא הנפש... "פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך" – על ידי עסק פלפולה של תורה יכול להגיע לפעמים שנהפך לו לרועץ ח"ו, וכדאיתא בנדרים דף נה על הפסוק "ומנחליאל במות ומבמות הגיא וגו'"¹⁹ – "כיוון שנחלו א-ל עולה לגדולה, ואם הגביה עצמו הקב"ה משפילו", וביארנו שם בפרשת חוקת דירידה של תלמיד חכם כשיורד על פי מידותיו ח"ו גדול מאוד ממי שהוא שפל אנשים ולא היה מעולם בן תורה, ומתבזה כל כך כמו פשוטי הערך, וזהו שפלות הנפש, וגם שוקפין אותו בקרקע כמבואר שם, וזהו אבדת הגוף, כל זה מגיע למי שהוא תלמיד חכם ואין בו יראת שמים.

והנה הקב"ה רצה להשריש בשעת מתן תורה יראת ה' בלב ישראל, על כן נתן התורה בקולות וברקים, וכמאמר משה רבנו לישראל בפרשת יתרו: "ובעבור תהיה יראתו על פניכם וגו'", ונתבאר שם כדי שיהא המעמד הנפלא מצויר בנפש לעולם כדי להיות מזה יראת ה'. על זה הזהיר משה כאן לשמור הגוף והנפש, שלא יהא עסק פלפולה של תורה גורם חלילה לשכוח את הדברים אשר ראו עיניך, היינו

¹⁷ שמות כ יז.

¹⁸ דברים ד ט.

¹⁹ במדבר כא יט-כ.

שראו דבר ה' עשרת הדברים יוצאות באמצעות ניצוצות אש ולפידים... צייר לפניהם פחד אותו יום, כדי להשריש אותו בלב מי שרואה הדברים ומתבונן עליהם אף שלא היה באותו דור...²

הרי שיש ערך גדול ועצום בחווייה הקדושה, שיש בה גם הכנה "להיות מזה יראת ה'" וגם שמירה לעתיד – שלא נהיה חלילה תלמידי חכמים שאין בהם דעת ויראת שמים, ועליהם נאמר שאין תורתם סם חיים להם אלא סם המוות^{כא}.

דברים דומים כתב הנצי"ב גם בפרשתנו: "שמיעת הפרשה בהקהל ובבית הבחירה פועל בלב שישגיגו יראת ה"^{כב}. עצם ההתכנסות של כל עם ישראל, למגדול ועד קטן, הופעתו של המלך כשספר התורה בידו יחד עם שאר ענייני הטקס המרשימים^{כג} חוברים יחד לחווייה קדושה הפועלת רגשי קודש ויראת שמים על כל הנוכחים. מתוך כך ניתן להסביר גם מדוע קבעה תורה את זמנו של מעמד הקהל דווקא בחג הסוכות, שהרי אין דומה לחג זה בריבוי חוויות קדושות הגודשות אותו מתחילתו ועד סופו: בחירת ארבעה מינים, בניית הסוכה וקישוטיה, הישיבה והשינה בסוכה, הנענועים, שירת ההלל, שמחת בית השואבה, ניסוך המים וחייבוט הערבות – כל אלו חוויות גדולות בפני עצמן. גם בעניינו של חג זה מצינו הנהגה דומה בחינוך הטף, הלא היא הנהגתו של שמאי הזקן, שפיחת את המעזיבה מעל מיטתו של הרך הנולד בביתו וסיכך על גביה, כדי שיימצא הקטן ישן בסוכה^{כד}.

חווייה היא דבר שאנשים רציניים נוטים לזלזל בו. סוף סוף, הם אומרים במידה רבה של צדק, לא מדובר אלא בהתעוררות רגשית חולפת. אדם בוגר, טוב יעשה אם יישמר מפני המחשבה שהחווייה היא דבר ממשי, שכן בסופו של דבר הוא עתיד לגלות שמה שלא הושג בעמל פנימי ממושך – אינו מתקיים ואינו מביא לתוצאות. בהשקפה זו יש הרבה מן האמת כאשר הדברים אמורים במבוגרים, אך אצל ילדים המציאות שונה. בשנות הגיל הרך יש לחווייה כוח עצום, ואל לנו להמעיט בערכה.

כדברים אלו כתב מרן הרב זצ"ל:

ראשית חטאת החינוך היא אם לא ישכיל האדם את גודל הערך של הרגש הטוב, עד שיחפש בכל דבר למצוא רק את הצד המושכל לבדו על פי השכל הקר, באין

² העמק דבר לדברים ד ט.

^{כא} יומא עב, ב.

^{כב} העמק דבר לדברים לא יב.

^{כג} ראה תוספתא סוטה (ז: ט): "אותו היום כהנים עומדין בגדרים ובפרצות וחצוצרות של זהב בידיהם, תוקעין ומריעין ותוקעין. כל כהן שאין בידו חצוצרות, אומרים: דומה זה שאין כהן הוא. שכר גדול היה ליושבי ירושלים, שמשכירין חצוצרות בדניר זהב".

^{כד} ראה סוכה ב: ח.

גחלת של חום אש קודש בתוך הלב להרגיש את החיים ואת הנועם שיש באור ה' במידות טובות ובכל קדושתה של תורה ושל עבודת ה' הטהורה והברה. הדרכה כזאת משחתת היא את כל נפש, כי לא בריאה שכלית מופשטת הוא האדם, עד שיספיק השכל הקר והיבש לבדו להשלימו, כי אם הוא מורכב מכוחות שכליים וכוחות הרגשיים, שהם צריכים להיות משולבים יחד לטובה...

והנה כמה שהוקרת הרגש הוא עניין מתמיד, שפועל תמיד את השפעתו גם על הגדולים, הוא דבר מובן. אמנם לאין קץ ואין תכלית הוא פועל על החינוך של הקטנים. כל הבניין של הנפש בתחילת גידולה תלוי רק לפי ההצלחה של השרשת הרגשות הטבעיים, שהם נמזגים בעצם הנפש ומעמידים יסוד לכל אושר החיים. עם כיבוד הרגש והידיעה שמתת אלקים הוא כשהוא מתנהל באורח ישר... תיטיב השפעת החינוך על הקטנים... אבל ביטול זה היסוד יגרום שהבנים לא יוכלו לקבל את הטוב הראוי לבוא בתקופת הקטנות, למען הכין בסיס לטובה בעת הגדלות...^כ

"מרגלית טובה", כינה רבי יהושע את דבריו של רבי אלעזר בן עזריה, שחידש הסברה זו של מצוות הקהל כחוויה קדושה שבמרכזה – הטף. אכן, כמרגלית יקרה הטמונה בחול ובעפר, כך נתון מושג החוויה והשימוש בו תחת קליפות שונות שדבקו בו מצדדים שונים. דברים אלו שלמדנו בפרשתנו קוראים לנו שלא לוותר על המרגלית הטובה הזו, כי לנו היא ולבנינו. חוויה, רגש, רושם והתפעלות^כ – אינם שליחי היצר הרע מטבעם, אלא יכולים להיות גם מתת אלקים. זוהי הסיבה לקריאת התורה בשם שירה בפרשתנו, "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם"^כ, וכפי שהסביר מרן הרב זצ"ל:

רבים מהדברים העיוניים אי אפשר להבין על בוריים אם לא יהיה הרגש גם כן מוכשר כראוי, ועל כן נקראת התורה גם כן שירה כמו שנקראת מצווה. על כן צריך להסתיע עם הכוח המיוחד להרגיש דברי אלקים חיים, שאינם מתבררים כי אם ללב טהור, ועל זה מועיל הצד המוסרי שאינו מסור כל כך למחקרים, כי אם לבסס את הנפש על יסודותיה הפנימיות.^כ

^כ עין־אי"ה שבת ב: ריד.

^כ עיין בשל"ה, שער האותיות, אות יט, שכתב בשם ספר ראשית־חכמה שחלק חשוב בהצלחת החינוך הוא כשהאב מקיים מצווה ייקח את בנו לידו ויעשה זאת בהתלהבות קדושה, ובכך הבן יספוג חוויות קדושות, וז"ל: "וכשיעשה האב מצווה מהמצוות, כגון שקושר הלולב וכיוצא בו, יעשה לפניו בנו וילמדנו לעשות כך, כדי שיהיו המצוות תאבות".

^כ לא יט.

^כ איגרות ראי"ה ח"א, עמ' צד.

יהי רצון שנזכה לעשות בהם שימוש נכון, ולזכות על ידם לשמוע, ללמוד וללמד, לשמור ולעשות את כל דברי התורה עד עולם.